

УКРАЇНА: ОСВІТА ДІТЕЙ — ЧЕРГОВА ЖЕРТВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

БРИФІНГ
ДОСЛІДЖЕННЯ

AMNESTY
INTERNATIONAL

ЗМІСТ

Вступ	3
Міжнародна правова база	5
Методологія	6
Перші тижні вторгнення та окупації російськими військами	7
Нові реалії «прихованого шкільного навчання»: відвага та ризик переслідувань	8
Загрози для права на освіту на територіях, що залишаються під російським контролем	10
Рекомендації	14

Покинута зруйнована внаслідок російського вторгнення в Україну школа, 2022 рік. Миколаївщина. © Amnesty International/Анна Райт

Російське вторгнення в Україну супроводжували смерті й травми серед цивільного населення, масове переміщення людей та повсюдні руйнування й пошкодження багатьох об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема шкіл та інших закладів освіти. Воно призвело до широко поширених і систематичних порушень права дітей на освіту. Протягом тривалого часу будь-які навчальні процеси були зупинені — відтоді багато дітей на підконтрольних уряду територіях повернулися до навчання в онлайн-класах. Ті, хто живе під російською окупацією, наражалися на жорстокі переслідування, якщо намагались надалі вчитися за українською програмою онлайн, їм погрожували забрати дітей на «перевиховання» до інтернатів або ж для адопції в Росії. Зараховані до шкіл, що працювали за російським навчальним планом — часто примусово, — діти, які живуть під російською окупацією, відвідують недоукомплектовані персоналом школи, бачать у шкільних будівлях озброєних російських охоронців та потрапляють під вплив ідеологічної обробки.

«Я вчила історії України все своє життя, справжньої історії, а не тієї брехні, яку розповідає Росія. Як я могла піти й дивитися в очі своїм учням, і казати їм, що все, що ми знали, було неправильним? Я також боялася, що росіяни арештують мене, бо я вчителька української історії. Я чуло про схожі випадки, які відбувалися в інших окупованих регіонах».

Олена, вчителька історії України з Харківщини, яка пережила вісім місяців окупації, в інтерв'ю з Amnesty International, 30 травня 2023 року, Харківщина, Україна.

ВСТУП

Повномасштабне російське вторгнення в Україну почалось 24 лютого 2022 року. Для більшості сімей в Україні цей день змінив їхнє життя назавжди. Безперервні обстріли, сигнали повітряної тривоги, переміщення та переховування в крижаних підвалах стали щоденною реальністю для мільйонів українок і українців. Незліченні життя були зруйновані, а домівки втрачені. За даними ООН, з 24 лютого 2022 року до 24 вересня 2023 року було зафіксовано 27449 нещасних випадки серед цивільного населення: 9701 вбитих і 17748 поранених. З-поміж них було 1741 дітей, як травмованих, так і вбитих. Стверджують, що дійсні цифри значно вищі, оскільки деяка інформація щодо нещасних випадків серед цивільних на певних територіях досі чекає на підтвердження, яке неможливе через хитку безпекову ситуацію чи брак доступу.

Втрата життя — трагічний, проте аж ніяк не єдиний жахливий наслідок, який доводиться переживати українцям та українкам через агресивну російську війну та який матиме тривалий ефект. Порушення права дітей на освіту є поширеними й системними — з-поміж інших з довгого переліку.

Андрій, старший вчитель у школі на Одещині, сказав: «Фізична безпека дітей була та є пріоритетом. Якість освіти зараз на другому місці. Це реальність і трагедія, оскільки ми втрачаємо свій основний ресурс — освічене й кваліфіковане покоління. Ми не знаємо, якими будуть вчителі, лікарі чи інженери та 10-15 років. Наявні пробіли в освіті матимуть довготривалі наслідки ще протягом десятиліть».¹

Майже два роки протиправної російської війни поставили перед освітою в Україні небачені досі виклики. Освітні спільноти — учнівство, вчительки та вчителі, батьки — розділені на тих, хто лишилися та живуть серед жахів обстрілів та окупації, тих, хто були переміщені в межах України, та тих, хто виїхали за кордон. Як описала представниця Департаменту

---

¹ Інтерв'ю віч-на-віч з Андрієм, 30 серпня 2023 року, Білозерка, Україна. Тут і надалі повне ім'я не розкривається, а ім'я може бути змінено задля захисту особи респондентів і респонденток та безпеки членів і членкинь їхніх родин, колег і колежанок, які досі можуть бути на окупованих Росією територіях та під загрозою переслідувань.

освіти та науки Одеської міської ради: «Між усіма трьома категоріями — прірва, прірва рівня освіти та пережитих досвідів».²

Від самого початку повномасштабного вторгнення та протягом наступних місяців невибіркові російські атаки призводили до значних руйнувань і пошкоджень багатьох об'єктів цивільної інфраструктури, включно з тими, що пов'язані з наданням освітніх послуг.³ За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 24 лютого 2023 року, 3151 освітній заклад для дітей шкільного віку (школи, ліцеї тощо) був пошкоджений, відколи почалося російське вторгнення — з них 440 були зруйновані.⁴

Фізичне знищення шкіл та інших освітніх закладів не було єдиним фактором, який впливав на здатність українських дітей реалізувати право на освіту. Менш ніж ідеальна альтернатива у вигляді онлайн-викладання інколи ставала неможливою для багатьох українських дітей, учительок і вчителів через російську кампанію зі свідомих обстрілів енергетичної інфраструктури. Це призвело до затяжних і частих періодів без електрики протягом осені-зими 2022-2023 років.⁵ На час написання цієї публікації у грудні 2023 року, українці та українки хвилювалися, що це може повторитися з настанням більш холодної погоди.

Більш того, право на якісну освіту дітей, які живуть під російською окупацією, також у небезпеці через ідеологічну обробку. Водночас нагальною проблемою залишається безпека цих дітей, оскільки всі вони, їхні педагоги й педагогині та їхні сім'ї зіштовхуються з ризиком суворих покарань.

За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 24 грудня 2022 року, близько 918 освітніх закладів для дітей віком від 6 до 17 років були розташовані на окупованих Росією територіях України.⁶ Масове перевідкриття шкіл окупаційною владою на окупованих Росією територіях України на початку навчального року 2022-2023 ознаменувалося поширеними порушеннями прав людини. Росія перетворила освіту на пропагандистську машину задля ідеологічної обробки дітей, зокрема через викривлене висвітлення історії та спроби викоринити українську культуру, спадок та ідентичність.⁷

Спроби протистояти чи обійти російські освітні політики на окупованих територіях, відкриті чи приховані, з боку педагогічного персоналу, родин та школярів і школярок ставлять їх під ризик примусу, арешту й викрадення. Попри ці ризики — як видно з інтерв'ю, які проводила Amnesty International, — родини та педагогічний персонал, та й власне діти

---

² Інтерв'ю віч-на-віч з пані Оленою Буйневич, директоркою Департаменту освіти та науки Одеської міської ради, 1 вересня 2023 року, Одеса, Україна.

³ Amnesty International, «Будь-хто може померти в будь-який момент»: Невибіркові удари з боку російської армії по Харкову, Україна, <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2022/06/anyone-can-die-at-any-time-kharkiv/>; Amnesty International, «Діти»: Атака на Донецький обласний академічний драматичний театр у Маріуполі, Україна, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>; Amnesty International, Україна: Внаслідок «необачного» обстрілу Росією багатоквартирного будинку та пляжного курорту в Сергіївці померли мирні жителі, 7 липня 2022 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/07/ukraine-civilians-killed-by-reckless-russian-attacks-on-serhiivka-apartment-block-and-beach-resort/>.

⁴ Міністерство освіти і науки України, Огляд поточного стану сфери освіти і науки в Україні в умовах російської агресії, лютий 2023 року, https://drive.google.com/file/d/1cpn2M9_v7SK9idkiU42h1j9y8s2CFDAt/view.

⁵ Amnesty International, «Україна: Спустошливі відключення електроенергії підривають цивільне життя напередодні Різдва», 21 грудня 2022 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/12/ukraine-devastating-power-cuts-undermining-civilian-life-as-christmas-approaches/>.

⁶ Міністерство освіти і науки України, Огляд поточного стану сфери освіти і науки України в умовах російської агресії, грудень 2022 року, <https://drive.google.com/file/d/1wLmm2ongB9HNRlrQHqSdVrBshECTNruV/view>.

⁷ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/ukraine-russia-new-history-textbook-is-a-blatant-attempt-to-unlawfully-indoctrinate-school-children-in-russia-and-russian-occupied-ukrainian-territories/>.

йшли не небачені кроки й демонстрували справжню відвагу, намагаючись надалі дотримуватися чи долучатися до української системи освіти на окупованих Росією територіях. Нижче наведені деякі приклади їхньої хоробрості.

Багато вчителів і вчительок були змушені повернутися на роботу до наново відкритих шкіл, а сім'ї дітей мали брати російські паспорти та відправляти дітей до цих шкіл. Однак школам надзвичайно не вистачало кваліфікованого персоналу, що, своєю чергою, призвело до працевлаштування осіб, яким бракувало будь-якої вчительської кваліфікації та/або досвіду. Як розповідали батьки та вчителі й вчительки, з якими Amnesty International проводила інтерв'ю, такі добровільні новобранки й новобранці не мали необхідних навичок для дисциплінування своїх учнів і учениць, тож погрожували їм покликати російських військовослужбовців.⁸ Тим часом озброєні представники Росгвардії (Національної гвардії, автономного російського мілітаризованого правоохоронного агентства) стояли на входах до шкіл і на верхніх поверхах.⁹

Подальші форми залякування та психологічного насильства проти дітей та їхніх батьків включали погрози останнім позбавити їх батьківських прав та забрати їхніх дітей до інтернатів чи на адопцію до Росії, якщо вони не віддадуть їх до наново відкритих шкіл. Такі ж погрози використовували проти дітей, щоб не дати їм користуватися українськими освітніми платформами чи навчатися онлайн в українських школах. Також існує постійний ризик викрадення чи арешту та катувань й інших форм жорстокого поводження за непокору окупаційній владі.¹⁰

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА БАЗА

Згідно з законами війни, школи та енергетична інфраструктура є цивільними об'єктами та не можуть бути свідомо атаковані, хіба що їх використовують для військових потреб.¹¹ Усі відповідальні за свідомі атаки на школи й інші цивільні об'єкти та за будь-які інші протиправні атаки, які можуть дорівнювати воєнним злочинам, повинні бути притягнуті до відповідальності в процесі справедливого судового розгляду.

Освіта є фундаментальним правом людини, критично важливим для зростання й розвитку дитини, а також для реалізації інших прав.

Міжнародне право прав людини, яке однаково діє під час війни, передбачає право на освіту. Росія, як окупаційна держава, зобов'язана «сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування дітей та їхню освіту».¹²

Конвенція ООН про права дитини, державами-учасницями якої є Україна та Росія, зазначає: *«освіта дитини має бути спрямована на:*

(а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

---

⁸ Інтерв'ю через відеодзвінок з «Тетяною», 11 вересня 2023 року.

⁹ Інтерв'ю віч-на-віч з «Ксенією», 2 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

¹⁰ Протягом років Amnesty International робила численні публікації на цю тему, наприклад, див. *Викрадення і тортури на Сході України*, 11 липня 2014 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/07/ukraine-mounting-evidence-abduction-and-torture/> та *«Російська Федерація/Україна: Ув'язнена медсестра може повністю втратити слух: Ірина Данилович»*, акція термінової допомоги, 24 листопада 2023 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/7464/2023/en/>.

¹¹ Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Норма 9.

¹² Четверта Женевська конвенція, Стаття 50.

b) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

c) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної».¹³

Згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (ICESCR), державами-учасницями якого Україна та Росія також є, батьки мають право обирати школи для своїх дітей поза тими, які були запроваджені державними органами влади, та забезпечувати релігійне й моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.¹⁴ Загальний коментар 13 до Статті 13 про право на освіту зазначає, що форма й зміст освітнього процесу «мають бути прийнятними (тобто релевантними, культурно прийнятними та належного рівня якості) для учнівства й студентства та — у відповідних випадках — для батьків».¹⁵

У цьому контексті злоякісний/шкідливий вплив, який мала російська агресія на право на освіту, є надзвичайно тривожним і негативно позначиться в довгостроковій перспективі не лише на окремих дітях, а й на українському суспільстві загалом. Окрім браку доступу до освіти, атмосфера страху, переслідувань і покарань є руйнівною для розвитку кожної окремої дитини, її особистості, талантів, ментальних і фізичних здібностей. Накопичувальний ефект цього насильства, поєднаний із наслідками пропаганди та ідеологічної обробки, та позбавленням дитини її культурної та національної ідентичності, знову ж таки, матиме глибокий та тривалий ефект не лише на кожну окрему дитину, а й на українське суспільство загалом.

Щоби зупинити порушення права дітей в Україні на освіту, описані в цьому документі, російська війна проти України — що є актом агресії за міжнародним правом — має припинитися. Росія повинна зупинити невідбіркові обстріли українських міст і сіл, а винні у ймовірних воєнних злочинах мають бути притягнуті до відповідальності згідно з міжнародним правом. Тим часом окупаційна російська влада повинна негайно зупинити жорстоку практику залякування, примусу та дискримінації проти дітей, їхніх учителів і учительок та сімей. Педагоги й педагогині на окупованих територіях України мають вільно обирати, чи повертатися до наново відкритих шкіл та чи навчати згідно з українською або російською шкільною програмою. Вони повинні бути здатними реалізувати право на свободу вираження поглядів та мати академічну свободу, зокрема щодо наповнення програми з таких тем, як історія, національна ідентичність, мова та культура.

Діти та їхні родини мають бути захищені від погроз, насильства та інших форм переслідування, а їхнє право обирати формат та мову навчання має беззаперечно поважатися, зокрема й опція відвідування української школи онлайн. Усі випадки залякування, психологічного та інших форм насильства проти дітей мають бути належним чином розслідувані, а підозрювані в їхньому скоєнні мають бути притягнуті до відповідальності в процесі справедливого судового розгляду. Освіта має бути вільнодоступною й такою, що надається згідно з міжнародним правом і стандартами — зокрема, належного рівня якості та вільною від ідеологічної обробки.

МЕТОДОЛОГІЯ

---

¹³ Конвенція ООН про права дитини, Стаття 29.

¹⁴ ICESCR, Стаття 13(3).

¹⁵ <https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/d-general-comment-no-13-right-education-article-13-1999>.

Готуючи цю публікацію, Amnesty International провела інтерв'ю з 23 працівницями й працівниками сфери освіти (вчительками й вчителями та старшими вчительками й вчителями), троє з яких також самі були матерями дітей шкільного віку, та з 14 родинами з дітьми шкільного віку (від 6 до 17 років) з Київщини, Харківщини, Сумщини, Чернігівщини, Запоріжжя, Херсонщини, Миколаївщини та Одещини. Інтерв'ю відбувалися з травня до вересня 2023 року, а події, описані в них, відбувалися з 24 лютого 2022 року до 7 вересня 2023 року. Всі інтерв'ю на підконтрольній Україні території проводилися віч-на-віч. Історії, якими поділилися 14 родин, були не лише їхніми власними, але й також стосувалися досвіду інших людей.

Окремо Amnesty International вийшла на зв'язок з іще двома родинами з дітьми шкільного віку, які на момент написання публікації досі жили на окупованій Росією території, а саме в окремих районах Запорізької області. Через значний персональний ризик для сімей з дітьми, які залишаються на територіях під російською окупацією, Amnesty International не могла провести інтерв'ю віч-на-віч. Їхні свідчення та інші докази були отримані текстовими повідомленнями та зображеннями, включно з фотографіями, через месенджери з наскрізним шифруванням. Amnesty International отримала повну цифрову копію оригінального підручника з історії, запровадженого окупаційною російською владою за російською шкільною програмою в тих класах, де вивчають історію.

Імена та точні місця розташування не розкриваються з міркувань безпеки. Зміст усіх інтерв'ю та обмінів інформацією, які проводили для цієї публікації, розголошується суворо за умови анонімності джерел. Хоча ті, хто на час написання публікації були на контрольованих українським урядом територіях, були в цілковитій безпеці, у них частково залишилися родичі й родички та знайомі на окупованих Росією територіях, чия безпека могла опинитися під великим питанням, якби особа інформантів чи інформанток або точне місце розташування деяких шкіл було розкрито. У тих випадках, коли зазначена конкретна громада, вказано декілька локацій зі школами.

ПЕРШІ ТИЖНІ ВТОРГНЕННЯ ТА ОКУПАЦІЇ РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

Російська агресивна війна проти України призвела до грубого переривання та в деяких випадках до повного припинення освітнього процесу в Україні протягом 2021-2022 навчального року. Діти були частково чи повністю позбавлені свого права на освіту і зазнавали величезного фізичного й ментального тиску та травми. Багато старших учителів та учительок, інших працівниць і працівників сфери освіти, з якими Amnesty International проводила інтерв'ю, погоджувалися, що якість освіти, отриманої випускниками й випускницями 2021-2022 навчального року, була значно нижчою за якість освіти тих, хто закінчили школу у 2020-2021 навчальному році — яка, своєю чергою, була загалом нижчою за якість освіти, яку отримували випускники й випускниці до пандемії Covid-19. Кінцеві результати 2021-2022 навчального року переважно базувалися на оцінюванні знань, яке проводилося в першому семестрі. Шість місяців школи випали з життя майже кожної дитини в Україні.

Страх перед повномасштабним російським вторгненням відчувався в повітрі протягом місяців ще до 24 лютого 2022 року, проте це однаково було глибоким шоком, зокрема для тих, хто опинилися в російській окупації протягом наступних перших годин та днів. Днем раніше школи працювали у звичайному режимі. Школярі та школярки знову були в класах після двох років навчання з дому під час пандемії Covid-19. Однак для багатьох шкіл України 23 лютого виявилось останнім днем навчального року 2021-2022, оскільки школи не змогли відкритися знову. Спочатку органами влади, які керують сферою освіти, була оголошена «позапланова двотижнева перерва». Пізніше було вжито тимчасових заходів. 28 березня 2022 року Міністр освіти і науки підписав наказ, який зобов'язував всі освітні заклади «забезпечити найбільш

безпечну форму здобуття освіти» на час воєнного стану, запровадженого раніше.¹⁶ На практиці це означало закриття деяких шкіл, часткове перевідкриття інших — та повернення до онлайн-навчання з дому для багатьох школярів і школярок.

Деякі області України не змогли забезпечити жодної форми здобуття освіти через активні бойові дії, що призводили до знеструмлень, відсутності інтернету чи стільникового зв'язку, переміщення вчительського персоналу та учнів і учениць — чиє місцеперебування інколи було невідоме. Говорячи про своїх учнів і учениць, Ганна, вчителька початкових класів з тієї частини Харківщини, яка негайно потрапила під окупацію, розповіла Amnesty International: «Моє село було окуповане протягом восьми місяців. Увесь цей час я не знала, чи були мої діти мертві, чи забрали їх примусово до Росії, чи ховалися вони у своїх крижаних підвалах».¹⁷

Олена, мати двох хлопчиків віком 13 і 6 років з Харкова, згадує, як 24 лютого 2022 року стандартно прокинулася та почала готувати сніданок, коли почула літаки, які пролітали над їхньою багатоповерхівкою. «Я приготувала сніданок, погодувала своїх дітей та сказала їм, що вони залишаться вдома. Протягом наступних кількох місяців не було навчання. Ми мали зосереджуватися на тому, щоб дістатися бомбосховища та роздобути їжу, а не на освіті».¹⁸

Наталія з Чернігова, мати 18-річного сина, розповіла, що «ніякої школи, у будь-якому форматі чи формі» не було з 24 лютого до кінця травня 2022 року (коли російські війська були витіснені з півночі України, зокрема з Чернігівщини). «Ми не мали електрики, опалення чи інтернету з 10 березня 2022 року і до середини квітня. Місто було під цілодобовими обстрілами та облогою. Мій син не знав, чи його вчителі й шкільні друзі були живі».¹⁹

Дев'ятирічний мешканець Миколаєва, міста на півдні України, яке жорстоко обстрілювали від самого початку повномасштабного вторгнення, щодня питав свою бабусю: «Бабуню, мій день народження за кілька місяців. Ми досі будемо живі, щоб відсвяткувати?».²⁰

НОВІ РЕАЛІЇ «ПРИХОВАНОВОГО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ»: ВІДВАГА ТА РИЗИК ПЕРЕСЛІДУВАНЬ

На піку свого наступу російські війська змогли окупувати близько чверті території України, після чого їх частково витіснили. Сім областей на півночі, північному сході, сході та південному сході країни пережили російську окупацію, яка тривала від кількох тижнів до кількох місяців. Майже два роки потому багато територій залишаються під контролем російської армії, так само як і Крим та частина Донбасу, окуповані з 2014 року, що становить собою майже одну п'яту країни.

---

¹⁶ Міністерство освіти і науки України, наказ міністра від 28 березня 2022 року, <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini>.

¹⁷ Інтерв'ю віч-на-віч з «Ганною», 30 травня 2023 року, Ізюм, Україна.

¹⁸ Інтерв'ю віч-на-віч з Оленою, 30 травня 2023 року, Харків, Україна.

¹⁹ Інтерв'ю віч-на-віч з Наталією, 24 травня 2023 року, Полтава, Україна.

²⁰ Інтерв'ю віч-на-віч з Аллою, 1 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

Жахи сучасної війни були випущені на Україну з початком повномасштабного російського вторгнення. Це включало динамічну лінію фронту протягом більшої частини 2022 року, міські бої, обстріли та бомбардування з великої відстані, міни та нерозірвані артилерійські снаряди, розкидані по всій країні, зокрема й на шкільних подвір'ях. Однак це не були єдині фізичні ризики й загрози, які поставали перед українськими дітьми та персоналом освітніх закладів. На окупованих територіях, де онлайн-навчання не було можливим, доступ до освітнього процесу був мінімальний чи взагалі відсутній — хіба що вчительський персонал, батьки та школярі зі школярами були готові піти на суттєві ризики й секретно організувати освітній процес.

Алла Веліховська, директорка Департаменту освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації, розповіла Amnesty International, що під її наглядом було шість адміністративно-територіальних одиниць з 452 освітніми закладами (118973 учні та учениці). Чотири населені пункти (26 шкіл) були окуповані протягом дев'яти місяців з 4 березня до 11 листопада 2022 року. Вона зазначила, що її першочерговим пріоритетом у цих громадах під час окупації було забезпечення безпеки вчительського персоналу, дітей і батьків — навіть якщо це означало цілковите припинення навчального процесу. Деякі школи обрали так і зробити. Інші, попри надзвичайні безпекові ризики, намагалися підтримувати проведення освітнього процесу.

Рішення української влади призупинити будь-які українські освітні процеси на територіях під російським контролем пояснювалося нею питанням безпеки. Підґрунтям цьому були численні повідомлення про те, що цивільних переслідували за незгоду з окупацією або демонстрацію ворожого чи неприхильного ставлення до російських військових або фактичної влади, призначеною Росією. Часто з'являлися повідомлення про цькування, арешти та насильницькі зникнення, утримання в нелюдських та таких, що принижують людську гідність, умовах, допити із застосуванням тортур та інших форм жорстокого поводження з боку російських військових, співробітників і співробітниць служб безпеки та їхніх маріонеток. В освітній сфері надходили повідомлення про погрози застосування фізичного насильства та його фактичне застосування проти українських вчителів і вчительок за те, що вони не припиняли свою роботу, а також проти інших дорослих і дітей.²¹ Майже всі батьки, з якими проводила інтерв'ю Amnesty International, висловлювали страх, що їхніх дітей могли забрати від них за відвідування української школи онлайн.

Описуючи дев'ять місяців окупації, Алла Веліховська розповідала, що вчителі й вчительки, учні й учениці та батьки, які намагалися підтримувати освітній процес, перетворилися на «партизанів, які рили ямки у своїх садках, щоби сховати ноутбуки та мобільні телефони, або переховувалися на горищах і у старих хижках, щоби зловити стільниковий сигнал».²²

В одному з сіл окупованої Шевченківської громади на Миколаївщині протягом окупації залишалося 29 дітей шкільного віку. У селі не було електрики, стільникового чи інтернет-зв'язку з березня 2022 року до січня 2023 року. Єдиною можливістю навчатися були книжки зі шкільної бібліотеки. Шкільна бібліотекарка Уляна розповіла Amnesty International, що таємно призначала зустрічі з учнями й ученицями, щоби давати їм книжки. Пересуватися селом з українськими підручниками було небезпечно, тож бібліотекарка та діти мали бути надзвичайно обачними, щоби їх не зупинили та не обшукали.²³

У селі можна було регулярно бачити російські військові патрулі, вони могли зупинити та обшукати будь-кого, навіть дитину. Хоча не було зафіксовано жодного такого випадку, усі учні й учениці та батьки, яких у селі проінтерв'ювала Amnesty International, боялися, що дітей заберуть від їхніх родин та відправлять до Росії на «перевиховання», якщо їх

---

²¹ Наприклад, див. Дарія Поперечна, «На уроці моєму учневі з 2-го класу повідомили про загибель тата». Як це — бути вчителем під час війни», «Українська правда», 1 жовтня 2023 року, <https://life.prawda.com.ua/society/2023/10/1/256834/>.

²² Інтерв'ю віч-на-віч з пані Аллою Веліховською, директоркою Департаменту освіти і науки Миколаївської ОДА, 1 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

²³ Інтерв'ю віч-на-віч з «Уляною», 31 серпня 2023 року, Шевченківська громада, Україна.

спіймають за використанням українських підручників чи інших навчальних матеріалів. Марина, мати двох, сказала: «Краще нашим дітям бути неосвіченими, але в безпеці».²⁴ Інша мати, Поліна, розповіла, що двоє її дітей були за межами їхнього будинку лише кілька разів протягом дев'яти місяців окупації через страх, що їх заберуть до Росії.²⁵

В іншому селі цієї ж громади старша вчителька Катерина розповіла Amnesty International, що її викладачі та викладачки й учнівство вирішили не припиняти навчання. Вони не могли використовувати будівлю школи, бо це було б дуже помітно. Натомість 12 шкільних вчительок і вчителів обладнали класи у себе вдома. Деякі батьки також зголосилися прийняти дітей і викладацький персонал у себе вдома. Найбільшим ризиком було бути спійманими російським військовим патрулем на шляху на урок, або якби дід перевіряли, поки в ньому були вчителі й вчительки та діти. Катерина пояснила, що дітям сказали не говорити, що вони йдуть на уроки, якщо їх зупинить російський патруль.²⁶

У Снігурівській громаді ситуація була схожою. Олена, старша викладачка однієї зі шкіл та мати 17-річної дівчини, вирішила разом із педагогічним колективом і батьками спробувати завершити навчальний рік «будь-якими можливими методами». У їхньому селі не було електрики з 11 березня 2022 року до 19 січня 2023 року. У декого з селян і селянок були паливні генератори, тож усе село приносило все паливо, що вони мали, аби запустити їх. Переважно їх використовували для підзарядки мобільних телефонів. Олена спромоглася знайти єдину точку на вершині пагорба в їхньому селі, де можна було зловити якийсь стільниковий зв'язок. Потім її чоловік побудував маленьку хижу зі старої деревини, яку знайшов там же, з якої Олена та її донька навчалися з березня до травня 2022 року. Оскільки стільниковий сигнал був дуже слабкий, було дуже складно зайти на освітні онлайн-платформи та майже неможливо завантажити будь-яку роботу в онлайн. Олені та її доньці доводилося фотографувати завершені завдання, потім робити скріншот фотографії та надсилати його.²⁷

Ситуація була дуже схожою для інших 40 дітей (з 92), які залишилися у селі під час окупації. Олена розповіла Amnesty International, що лише після деокупації вона усвідомила ризик, на який пішли вона та її донька. Вона пам'ятала, як російські військові погрожували людям стріляти в них, якщо ті тинятимуться селом у пошуках стільникового сигналу, або арештовувати вчителів і вчительок, якщо ті надалі викладатимуть за українською програмою.

Таємне онлайн-навчання та постійний страх бути спійманими і зіштовхнутися з серйозними наслідками — досі реальність для тих, хто лишаються під російською окупацією та обирають надалі навчати своїх дітей за українською шкільною програмою. Батько з окупованої Бердянської громади на Запоріжжі розповів текстовим повідомленням, що його син по вечорах навчається онлайн в українській школі. Батьки та дитина дуже боялися, що хтось дізнається про онлайн-уроки. Періодичні обшуки будинків і візити від окупаційної влади для перевірки електроприладів — звичайна практика в їхній громаді. Щоби мінімізувати ризики, сім'я мала вигадати цілу систему таємних знаків. Батько стоїть назовні на сторожі, а його дружина стоїть біля вікна та спостерігає за чоловіком, якщо він раптом дасть їй знак, що хтось підходить до будинку. У такому випадку батько намагатиметься затримати відвідувачів чи відвідувачок за межами будинку так довго, наскільки зможе, щоб у його дружини та дитини було в досталь часу, аби сховати ноутбук і стерти докази онлайн-навчання в українській школі. Батьки дуже хвилювалися, що їх можуть арештувати, а їхню дитину забрати, якщо окупаційна влада дізнається про навчання за українською програмою.²⁸

---

²⁴ Інтерв'ю віч-на-віч з «Мариною», 31 серпня 2023 року, Шевченківська громада, Україна.

²⁵ Інтерв'ю віч-на-віч з «Поліною», 31 серпня 2023 року, Шевченківська громада, Україна.

²⁶ Інтерв'ю віч-на-віч з Катериною, 31 серпня 2023 року, Шевченківська громада, Україна.

²⁷ Інтерв'ю віч-на-віч з «Оленою», 6 вересня 2023 року, Снігурівська громада, Україна.

²⁸ Текстове повідомлення, надане Amnesty International, 10 вересня 2023 року.

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ПРАВА НА ОСВІТУ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ЗАЛИШАЮТЬСЯ ПІД РОСІЙСЬКИМ КОНТРОЛЕМ

Багато людей в Україні відчуває, що російська агресія проти їхньої країни відбувається на багатьох фронтах, не лише на полі бою. На окупованих територіях де-факто влада, функціонування якої забезпечують російські військові, доклала зусиль, щоби гарантувати, що навчальні заклади знову відкриються, а діти здобуватимуть освіту — але робитимуть це виключно на умовах окупаційної влади. На практиці це означає повноцінне запровадження російського національного навчального плану із залученням до його викладання, де це можливо, колишнього педагогічного персоналу. Очевидно, що навчальний план переважно заснований на ідеологічній обробці, а персонал часто стає об'єктом примусу та — як і учнівство — постійних загроз і залякувань. Зрештою, якість освіти постраждала ще більше.

ПРИМУС УЧИТЕЛЬОК І ВЧИТЕЛІВ

Ново відкриті школи на окупованих територіях України не отримали іншого вибору, окрім як використовувати російський навчальний план та, починаючи з вересня 2022 року, користуватися щойно привезеними російськими підручниками. Для багатьох учительок і вчителів — як-от тих, з ким Amnesty International проводила інтерв'ю — це було основною причиною, що змусила їх вирішити не повертатися до викладання.

За словами викладацького персоналу, з яким проводила інтерв'ю Amnesty International, місцева де факто влада, контрольована Росією, почала запрошувати вчителів і вчительок та старших вчителів і вчительок на зустрічі у травні 2022 року, щоб обговорити новий навчальний рік 2022-2023. Спочатку запрошення приходили через мобільні текстові повідомлення та соціальні мережі.

Ганна, викладачка у початковій школі в громаді на Харківщині, що була окупована з березня до вересня 2022 року, згадувала, як у травні 2022 року чула оголошення на російському радіо, в якому всіх вчителів і вчительок закликали приєднатися до зустрічі у місцевому де-факто департаменті освіти.²⁹

Олена, викладачка історії з тієї ж громади, розповіла Amnesty International, що вони також чули чутки про те, що росіяни забирали вчителів і вчительок з окупованої Херсонщини до Криму на перекваліфікацію та змушували їх навчати за російським навчальним планом.³⁰

Як Ганна, так і Олена отримали текстові повідомлення від старших викладачів і викладачок зі своїх шкіл, в яких ті намагалися переконати їх повернутися на роботу та викладати за російською шкільною програмою, коли вони знову відкрилися у вересні 2022 року. Однак жодна з них не погодилась.

Через страх примусу до прийняття «пропозицій», обидві переховувалися. Олені довелось покинути свою квартиру та переїхати жити до сусідів. Ганна залишалася у своєму будинку, проте ціною того, ще не подавалася на отримання будь-якої гуманітарної допомоги (наборів їжі), яку пропонувала російська окупаційна влада. Під час інтерв'ю з Amnesty

²⁹ Інтерв'ю віч-на-віч з «Ганною», 30 травня 2023 року, Ізюм, Україна.

³⁰ Інтерв'ю віч-на-віч з «Оленою», 30 травня 2023 року, Ізюм, Україна.

International вона визнала, що було дуже складно вижити протягом восьми місяців окупації без жодного заробітку та допомоги.

Олена згадує: «Я вчила історії України все своє життя, справжньої історії, а не тієї брехні, яку розповідає Росія. Як я могла піти й дивитися в очі своїм учням, і казати їм, що все, що ми знали, було неправильним? Я також боялася, що росіяни арештують мене, бо я вчителька української історії. Я чуло про схожі випадки, які відбувалися в інших окупованих регіонах».

Страхи Олени стали дійсністю, коли Росія представила у серпні 2023 року новий підручник з історії для останнього року середньої школи, обов'язковий для всіх російських територій та для окупованих нею українських територій. Підручник був сповнений офіційних російських пропагандистських кліше, які, зокрема, виправдовували протиправні дії Росії — від анексії Криму у 2014 році до повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році, яке позиціонувалося як акт самозахисту. Крім того, в ньому була викривлена історія українського народу та нав'язувалася думка, що той не був вартий національної державності — що було нападом на права українського народу на культурний спадок та ідентичність. Таким чином, він являв собою інструмент ідеологічної обробки та явно порушував права дітей на належну і якісну освіту.³¹

ЯКІСТЬ ВИКЛАДАННЯ

За словами старшого викладача, з яким Amnesty International провела інтерв'ю, зарахування учнів та учениць до наново відкритих шкіл значною мірою залежало від бажання колишніх вчителів і вчительок працювати у цих школах. Батьки довіряли своїм вчителям і вчителькам та були готові відправити дитину до школи, лише якщо конкретний вчитель чи конкретна вчителька були там. У багатьох випадках відмова з боку викладачів і викладачок співпрацювати призводила до невеликої кількості зарахованого учнівства та низької відвідуваності. Деякі батьки вважали за краще залишити своїх дітей вдома та здобувати освіту онлайн.

Респонденти й респондентки Amnesty International описували якість викладання, яке пропонували перевідкриті окупаційною владою школи, як «дуже низьку», що також було ключовою причиною низького рівня зарахувань.³² Знову ж таки, це пояснювалось неабияким скороченням вчительського персоналу.

Як розповідали п'ятеро вчительок та вчителів, які незадовго до вересня 2023 року виїхали з п'ятьох різних, проте досі окупованих на час написання публікації, сіл Бердянської громади, дітям давали підручники та казали читати їх, без жодних пояснень чи взаємодії з учителем або учителькою протягом уроку.³³ Дисципліна в недоукомплектованих персоналом школах також страждала, серйозно впливаючи на навчальний процес. Мати двох хлопчиків молодшого шкільного віку з села Софіївської громади, окупованої на час проведення інтерв'ю, у текстовому повідомленні, наданому Amnesty International, поділилася, що клас її синів могли залишити без нагляду на весь урок. Одна й та сама особа у школі викладала у початкових класах і вчила інших дітей математики, водночас виконуючи роль заступника чи

---

³¹ Amnesty International, «Україна/Росія: Новий підручник з історії — кричуща спроба незаконної ідеологічної обробки школярів і школярок у Росії та на окупованих Росією українських територіях», 1 вересня 2023 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/ukraine-russia-new-history-textbook-is-a-blatant-attempt-to-unlawfully-indoctrinate-school-children-in-russia-and-russian-occupied-ukrainian-territories/>.

³² Інтерв'ю віч-на-віч з Олександром, 13 вересня 2023 року, Запоріжжя, Україна.

³³ Окремі інтерв'ю віч-на-віч, з 11 до 15 вересня 2023 року, Запоріжжя, Україна.

заступниці старшого вчителя — відповідно, не могла бути присутньою на всіх обов'язкових уроках. Це призводило до бійок між дітьми. Один із синів отримав струс мозку, а іншому зламали три пальці.³⁴

Російська окупаційна влада добре усвідомлювала, який вплив мало те, що українські педагоги й педагогині відмовлялися повертатися на роботу в наново відкритих школах. Вона застосовувала різноманітні тактики заманювання, примусу та оман, щоби повернути персонал до роботи.³⁵

ЗАЛЯКУВАННЯ ТА **ІДЕОЛОГІЧНА** ОБРОБКА СІМЕЙ, ШКОЛЯРІВ І ШКОЛЯРОК

Окрім комбінованих тактик примусу та оман проти фахових працівників і працівниць сфери освіти, окупаційна влада також застосовувала відкрите залякування та завуальовані тактики примусу проти сімей школярів і школярок, щоби забезпечити відвідування школи.

Ксенія, мати 15-річного хлопця Кирила з села на Херсонщині, згадувала, як до них додому навідався їхній вчитель фізичного виховання навесні 2022 року. Він приїхав до їхнього дому на велосипеді та питав про Кирила й про те, чи ходитиме він до школи у вересні. Ксенія сказала, що Кирило не піде до школи. Учитель поїхав. На початку вересня чоловіки у російській військовій формі прийшли додому до Ксенії та на її очах попередили Кирила: «Якщо не з'явишся у школі завтра, наступного тижня приїде автобус і забере тебе до притулку в Росії». 6 вересня 2022 року Ксенія зустрілася зі старшим викладачем школи, щоби зарахувати Кирила. Під час зустрічі її попередили, що, якщо Кирило «буде погано поводитись, з ним розбиратиметься Росгвардія», маючи на увазі озброєних чоловіків у формі російської Національної гвардії, які були присутні в школі.³⁶

Кирило пішов до школи 7 вересня 2022 року. Він пригадував, що школа була повсюдно завішана російською державною символікою, а на вході до школи та всередині стояли загрозливі озброєні охоронці. «Щойно заходиш до будівлі, чуєш, як грає російський національний гімн» — згадував Кирило.³⁷ Йому видали свіжо надруковані російські підручники. Найбільшим викликом для нього було писати російською мовою, бо раніше він навчався українською. На час проведення інтерв'ю родина перебувала у притулку в Миколаєві. Їхнє рідне село було деокуповане у жовтні 2022 року. Вони поїхали з нього у грудні 2022 року через хитку безпекову ситуацію.

Дванадцятирічна донька Галини ходила до наново відкритої школи в окупованому Херсоні протягом двох місяців, з 1 вересня 2022 року до його звільнення українськими силами 11 листопада 2022 року. Галина працювала прибиральницею у школі ще до війни та вирішили продовжити там працювати, коли школа знову відкрилася у вересні 2022 року, щоби мати якийсь заробіток. Галина згадувала під час свого інтерв'ю з Amnesty International, що російська окупаційна влада пропонувала батькам фінансове заохочення у розмірі 10 тисяч російських рублів (близько 112 американських доларів), «щоби підготувати дітей до школи». «Для людей, які протягом семи місяців жили в окупації, без жодного заробітку чи допомоги, це було багато грошей» — згадує Галина. Її донька була шокована кількістю озброєних

---

³⁴ Текстове повідомлення, надане Amnesty International, 14 вересня 2023 року.

³⁵ Amnesty International планує оприлюднити детальну інформацію щодо відповідних практик окремою публікацією на початку 2024 року.

³⁶ Інтерв'ю віч-на-віч з «Ксенією», 2 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

³⁷ Інтерв'ю віч-на-віч з Кирилом у присутності його матері, 2 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

охоронців у наново відкритій школі: «Вони були на вході до школи, на кожному поверсі. Учителі завжди лякали нас ними, коли ми погано поводитися».³⁸

Оксана, мати 10-річного хлопчика та 14-річної дівчинки з Херсона, ховала своїх дітей вдома та не дозволяла їм виходити назовні з літа до жовтня 2022 року. З травня до вересня 2022 року до неї регулярно навідувалася шкільна старша вчителька та питала про її дітей. Щоразу Оксані доводилось брехати, що її діти були не в Херсоні.³⁹

Учителька з окупованої бердянської громади на Запоріжжі, яка виїхала з окупованих територій у липні 2022 року, проте надалі веде онлайн-уроки для дітей, які досі живуть на окупованій території, розповіла Amnesty International, що дітей у її школі змушують вчити та співати російський національний гімн. Тим, хто відмовляється, погрожують забрати їх від батьків на «перевиховання в російських сиротинцях». У тій же школі всім учням і ученицям роздали пам'ятку (фотокопія якої наявна в архіві Amnesty International), на якій написано: «Озирніться. Ви побачите, що Україна зруйнувала Харків, Маріуполь та інші міста. Якщо ви не хочете, щоб Україна вбила вас, розповідайте нам усе, що бачите та знаєте про це».⁴⁰

За словами тієї ж учительки, інформаторів та інформаторок призначали з-поміж учнівства — їхньою задачею було ідентифікувати та повідомляти про дітей, які розмовляють українською. Таких викритих «порушників і порушниць» викликали до старшої вчительки чи вчителя «на перевиховну бесіду», під час якої їх попереджали про «покарання для батьків за неналежне виховання [дітей]» та погрожували «відправити до Росії на перевиховання».

Усі респонденти та респондентки, з якими проводили інтерв'ю для цієї публікації — а особливо ті, хто мали безпосередній стосунок до шкільного процесу під російською окупацією, — зазначали, що ідеологічна обробка згідно з антиукраїнськими, проросійськими наративами була чіткою метою впровадженого Росією навчального плану та інших змін у школах. За словами одного зі старших учителів, який виїхав з окупованого села Бердянської громади та з яким Amnesty International проводила інтерв'ю, основною ідеєю було «стирання української ідентичності».⁴¹

У вересні 2023 року, на початку нового навчального року, учителі й учительки, старші учителі й учительки та батьки з окупованих частин Херсонщини та Запоріжжя — деякі з них на той момент досі жили на окупованих територія — незалежно одне від одного поінформували Amnesty International, що уникати зарахування дітей до наново відкритих шкіл стало майже неможливо. Одинадцять викладачів і викладачок, які на момент проведення інтерв'ю були на територіях, підконтрольних Україні, вели онлайн-уроки для учнів та учениць, які жили на окупованих територіях. Усі вони незалежно одне від одного зазначили, що уроки для цих учнів та учениць були заплановані на час пополудні, оскільки зранку всі вони мали відвідувати наново відкриті школи. Імена та інша особиста інформація дітей, які відвідували онлайн-уроки з окупованих територій, суворо конфіденційна та відома лише старшим учителям і вчителькам. За словами тих же 11 викладачів і викладачок, батьки, які не віддавали дітей до наново відкритих шкіл, на своїх місцях роботи зіштовхувалися з залякуваннями, допитами та погрозами з боку керівництва, яке підтримувало окупацію. Цю інформацію текстовими повідомленнями підтвердили двоє батьків з окупованих територій. Широко поширена погроза забрати їхніх дітей та відправити до притулків у Росії змушувала батьків не лише віддавати своїх дітей до наново відкритих шкіл, але й брати російські паспорти. Станом на вересень 2023 року, окупаційна влада зробила обов'язковим для будь-якої родини, яка відправляє свою дитину до школи — що вже само по собі є обов'язковим, — мати російські паспорти.

---

³⁸ Інтерв'ю віч-на-віч з «Галиною», 2 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

³⁹ Інтерв'ю віч-на-віч з Оксаною, 2 вересня 2023 року, Миколаїв, Україна.

⁴⁰ Інтерв'ю через відеодзвінок з «Тетяною», 11 вересня 2023 року.

⁴¹ Інтерв'ю віч-на-віч з Олександром, 13 вересня 2023 року, Запоріжжя, Україна.

Хоча доступ до якісної освіти є правом кожної дитини, мешканці та мешканки окупованих Росією територій України під примусом відправляють своїх дітей до шкіл, які не відповідають критеріям якісної освіти. У цих школах, які заново відкрили під егідою окупаційної російської влади, діти, як і їхні вчительки та вчителі, стають об'єктами залякувань, змушені навчатися російською та здобувають низькоякісну шкільну освіту, котра в деяких випадках являє собою ідеологічну обробку. Такі насильницькі практики мають бути припинені негайно.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

РОСІЙСЬКА ВЛАДА ПОВИННА:

- Припинити війну в Україні, що є актом агресії за міжнародним правом;
- Припинити всі безпосередні обстріли цивільного населення та об'єктів інфраструктури, вибіркові атаки та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права;
- На територіях під російським контролем негайно припинити всі порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, зокрема такі насильницькі практики, спрямовані проти місцевого населення, як залякування, примус вчительського персоналу до освітніх дій та примус місцевого населення до отримання російських паспортів, протиправне позбавлення свободи, тортури та інші форми жорстокого поводження;
- Гарантувати, що вчительський персонал набирають з-поміж тих, хто має компетенції та має достатню фахову кваліфікацію, та що їм надається свобода надання якісних освітніх послуг відповідно до українських національних стандартів і навчальних планів, якщо того забажають вони та ті, кого вони навчають;
- Відкликати будь-який озброєний персонал з дитячих освітніх закладів, який був розміщений там виключно з метою залякування та контролю над будь-якими проявами неприхильного ставлення до окупаційної влади;
- Припинити практику набору інформаторів та інформаторок з-поміж дітей та інших осіб;
- Прибрати російські державні символи з освітніх закладів та відкликати будь-які підручники, іншу літературу та навчальні матеріали й пункти навчального плану, які становлять для дітей загрозу ідеологічної обробки чи будь-яким чином порушують їхні права на належну і якісну освіту, або ж мають на меті викоринення української культури, спадку та ідентичності;
- Забезпечити дітям та їхнім родинам свободу вибору мови їхнього навчання, а також що навчальний процес українською мовою вільно доступний на всіх територіях України, що наразі знаходяться під російським контролем, зокрема на сході й півдні України та в Криму;
- Гарантувати, що всі винні у будь-яких імовірних грубих порушеннях міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, що дорівнюють злочинам за міжнародним правом, притягнуті до відповідальності в процесі справедливого судового розгляду, за виключенням смертних вироків;
- Гарантувати повні й дієві репарації, згідно з міжнародним правом та стандартами, усім тим, хто постраждали від порушень їхніх прав людини.

AMNESTY INTERNATIONAL ЗАКЛИКАЄ УРЯД УКРАЇНИ:

- Забезпечити системний моніторинг та збір даних щодо наявних освітніх послуг і потреб усіх дітей шкільного віку, зокрема тих — наскільки це можливо, — хто лишається на територіях під російським контролем. На основі зібраної та постійно оновлюваної інформації проводити оцінювання потреб та розробляти цільові програми, спрямовані на заповнення прогалин в їхній освіті всіма наявними засобами та такими, що можуть стати доступними в майбутньому, як-от за умов їхнього ймовірного переміщення чи звільнення відповідних територій;
- Розглянути та запровадити заходи, які б дозволяли місцевим органам влади — особливо освітнім органам влади — більш гнучко реагувати на такі потреби на територіях, що максимально наближені до зон бойових дій, як тепер, так і в майбутньому;
- Провести оцінку та оновити онлайніві та інші освітні ресурси, прагнути до їхнього подальшого розвитку для забезпечення їхньої доступності для дітей та родин, які змушені покладатися на дистанційне шкільне навчання, зокрема беручи до уваги й сприяючи, наскільки це можливо, їхньому безпечному й надійному застосуванню, як-от через анонімний онлайн-доступ, який не залежатиме від швидкості й обсягів інтернет-трафіку;
- Забезпечити поінформованість сімей у будь-яких частинах України, зокрема на окупованих Росією територіях, про такі ресурси чи про найбільш безпечні й надійні способи отримати до них доступ;
- Через дипломатичні канали забезпечити, що право дітей на якісну освіту є однією з ключових тем у будь-яких дотичних дво- та багатосторонніх дискусіях з міжнародними партнерами України, включно з донорами.

МІЖНАРОДНІ ПАРТНЕРИ УКРАЇНИ, ЗОКРЕМА ІНОЗЕМНІ УРЯДИ ТА ДОНОРИ, МАЮТЬ:

Забезпечити цільове спрямування коштів на підтримку права дітей в Україні на якісну освіту, підтримувати та співпрацювати з урядом України задля розробки засобів й інструментів, які зроблять якісну освіту доступною й безпечною для українських дітей та їхніх сімей, які живуть під російською окупацією.

Amnesty International — 10-мільйонний рух, який мобілізує людяність у кожному й кожній та проводить кампанії заради змін на краще, щоб усі ми могли насолоджуватися своїми правами людини.

У нашому світобаченні можновладці дотримуються своїх обіцянок, поважають міжнародне право та відповідають за свої дії.

Ми не залежимо від жодних урядів, політичних ідеологій, економічних інтересів чи релігій та фінансуємося переважно коштом нашого членства та індивідуальних пожертв.

Ми віримо, що, якщо діяти із солідарністю та співчуттям до людей будь-де, можна змінити наші суспільства на краще.

Контакти

info@amnesty.org

[facebook.com/
AmnestyGlobal](https://facebook.com/AmnestyGlobal)

[@Amnesty](https://twitter.com/Amnesty)

amnesty.org

Amnesty International
Будинок Пітера
Бененсона, Істон Стріт, 1
Лондон, а/с WC1X 0DW,
Сполучене Королівство

Якщо не вказано іншого, зміст цього документу знаходиться під ліцензією Creative Commons (Із Зазначенням Авторства — Некомерційна — Без Похідних 4.0 Міжнародна). Див.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Індекс: **EUR 50/7508/2023**

Публікація: **Грудень 2023 року**

Мова оригіналу: **Англійська**

© Amnesty International 2023